

---

Nebojša Blanuša:  
**Uloga teorija zavjera u konstrukciji političke zbilje u  
Hrvatskoj: analiza političkog diskurza 1980.-2007.**

---

*Mentor: prof. dr. sc. Ivan Šiber*

*Datum obrane: 4. srpnja 2009. na Fakultetu političkih znanosti*

*Povjerenstvo za obranu: prof. dr. sc. Tihomir Cipek (predsjednik)*

*prof. dr. sc. Ivan Šiber*

*dr. sc. Vlasta Ilišin*

Doktorska disertacija Nebojše Blanuše\* pod naslovom “Uloga teorija zavjera u konstrukciji političke zbilje u Hrvatskoj 1980.-2007.” ima 322 stranice, od toga 7 stranica bibliografije s ukupno 107 jedinica citiranih naslova i 199 bilješki. Tekst je ilustriran s 18 tablica i 9 slika i grafikona. Sadržajno je rad podijeljen na 9 poglavlja: 1. Uvodno razmatranje, 2. Teorija zavjere između znanstvene teorije i političke patologije, 3. Uvjeti pojavljivanja teorija zavjera, 4. Teorije zavjera kao izrazi društvenih antagonizama, 5. Teorija zavjere kao diskurzivna tvorba, 6. Istraživački problemi i ciljevi, 7. Metode istraživanja, 8. Rezultati istraživanja, 9. Zaključak. Dodatak tekstu je baza podataka s povijesnim izvorima (preslike tekstova iz političkih tjednika).

Disertacija polazi od teze da je teorija zavjere rašireno mnijenje u politici koje u doba društvenih kriza postaje dominantan način tumačenja političkih fenomena. Cilj je rada da najprije protumači funkciju teorija zavjera u legitimaciji određenog političkog djelovanja i da, što je potpuna novost u hrvatskoj politologiji, oblikuje metode i postupke za mjerenje utjecaja teorija zavjera na političko mišljenje i ponašanje. Rad se sastoji od tri cjeline. Prva cjelina sadrži uvodno razmatranje, detaljnu teorijsku razradu fenomena koja završava operacionalnim određenjem koncepta i opisom primijenjenih istraživačkih metoda: analize diskursa i anketnog istraživanja. Drugu cjelinu čine rezultati analize političkog diskursa primijenjene na razdoblje od 1980. do 2007, u kojem se razmatraju teorije zavjera prisutne u hrvatskoj jav-

\* *Nebojša Blanuša*, znanstveni novak na Fakultetu političkih znanosti, asistent na predmetima Politička psihologija i Političko ponašanje.

nosti. Na nju se nadovezuje treći dio, kvantitativna analiza rezultata ankete u kojoj se analizira raširenost vjerovanja građana u teorije zavjera, zatim njihova strukturalna obilježja te na kraju povezanost s političkim ponašanjem.

Prvi dio rada započinje definicijom teorije zavjere te problemom njezine selektivne primjene kao i značenjske neodređenosti i problematičnosti samog koncepta zavjere u pravu, društvenim znanostima i pučkom mišljenju. Autor drži da se teorije zavjera najčešće tretiraju kao politička patologija. Da bi se distancirao od prihvatanja teorija zavjera kao "činjenica", ali i od njihova svođenja na fenomen masovne histerije, autor ih propituje u obzoru suvremene političke teorije. U ovom dijelu rada analiza započinje prikazom tumačenja zavjere kao tipa neznanja, kao kritike društvenih odnosa i kao političke patologije. Vrlo se uvjerljivo brani stav da teorije zavjera imaju i određenu gnoseološku vrijednost. One također, što je Blanuša dobro pokazao, funkcioniraju kao sastavni dio propagande i ideologije niza političkih pokreta i stranaka, pa je nedvojbeno da omogućuju i vrijednosnu orijentaciju političkih subjekata. Na primjeru Američke i Francuske revolucije autor pokazuje kako su ih protumačile zavjereničke teorije te vješto ukazuje na istinitu supstancu svake teorije zavjere. Zavjereničko shvaćanje povijesti rastumačio je prikazom dviju klasičnih urotničkih teorija: antiimperijalizma i antisemitizma, a ukazao je i na suvremenu uporabu tih teorija u radikalno desnome i lijevom diskursu.

U središte daljnje analize Blanuša stavlja strukturalne uvjete formiranja recentnoga zavjereničkog mišljenja. U tom smislu navodi ove čimbenike: razvoj neoliberalnog modela države koji negativno utječe na civilno društvo, razaranje društvenog prostora, isključivanje bitnih društvenih antagonizama i rasprava te stvaranje kvazijavnog prostora masovnih medija, prevođenje angažmana građana u jezik privatne potrošnje, svođenje političkog diskursa na politiku raspoloženja, zasićenost skandalima koji dovode do manjka povjerenja i jačanja cinizma te kontekst dugotrajnih hladnoratovskih odnosa koji su nakon nestanka prijeteće zaposjeli nove figure neprijatelja. U ovom dijelu rada izvorni autorov doprinos politologijskom izučavanju teorija zavjera osobito je došao do izražaja u njegovu potpuno novom razlikovanju raznovrsnih teorija zavjera. U tu svrhu, osobito pomoću Sloterdijkovih teza, oblikovao je znanstveno poticajno tumačenje koje počiva na razlikovanju između *kinizma* i *cinizma*. Autor smatra kako je moguće razlikovati cinične i kinične teorije zavjera. Cinične teorije zavjera govore u ime integracije i homogenizacije zajednice te totalitarne i autoritarne vlasti, ovisno o razdoblju istraživanja. To su teorije koje govore s pozicije ili u ime centra političke moći, političkih pokreta i stranaka te nastoje braniti monolitno zamišljen sustav i neki oblik organski zamišljene zajednice. Za razliku od ciničnih kinične teorije zavjera govore s pozicije partikularnih, fragmentarnih i u krajnjem slučaju individualnih snaga. U tim se teorijama ukazuje na društvene rascjepke koje cinici prešućuju, naglašava se nemogućnost uspostave har-

monične političke zajednice te se radikalno kritizira politička klasa kao skup prevaranata koji se ne žele suočiti s istinom. Pomoću navedenih tipova teorija zavjera autor nastoji pretpostaviti oko kojih bi se glavnih tema i u kakvom obliku trebale pojaviti konkretne ideje urota u istraživanom razdoblju od 1980. do 2007, koje će analizirati u drugome, empirijskom dijelu ove studije. Nadalje, na tragu prethodnih razmatranja autor se bavi tvorbom pojedinačnoga političkog subjekta putem teorije zavjere. Pritom razrađuje psihoanalitičku koncepciju o etičkoj strukturi subjekta. Na kraju ovog dijela rada Blanuša ističe analitičku važnost Žižekove teze prema kojoj je realnost, da bi bila i politički učinkovita, uvijek nužno virtualna, stvorena i sastavljena od onoga što ne postoji u potpunosti, što nije sasvim prisutno. No ono što izlazi na vidjelo iz iskrivljavanja objektivne stvarnosti jest “realno”, zavjera oko koje se konstruira i zbiva politička zbilja. U svojoj izvrsnoj analizi Blanuša polazi od navedenog stava, stoga naglašava da je spomenuta virtualnost stvarnosti osnovna pretpostavka svih teorija zavjera. Naposljetku, autor postavlja ključno pitanje: kako se mogu mjeriti teorije zavjera i kolika je njihova važnost u političkom diskursu?

Na postavljeno pitanje nastoji odgovoriti u drugome i trećem dijelu rada, koji započinju detaljnim definiranjem istraživačkih problema i upućivanjem na ciljeve empirijskog dijela studije. U pogledu analize diskursa polazi od pretpostavki da će se u istraživanom razdoblju teorija zavjere pojaviti kao izraz političkog neprijateljstva u vremenu političkih lomova, kada se paralelno ruši stari i oblikuje novi politički poredak i državna zajednica. Autor nastoji odgovoriti na, sa stajališta analize političkih aktera i događaja, vrlo važna istraživačka pitanja. Kada i među kojim se političkim akterima pojavljuju zavjereničke interpretacije? Kolika je njihova važnost za interpretaciju pojedinačnih političkih situacija? Mogu li se utvrditi neka zajednička obilježja teorija zavjera ovisno o razdoblju u kojem se javljaju? Istraživano razdoblje autor je podijelio na pet vremenskih intervala: od Titove smrti do izručenja Andrije Artukovića (1980.-1986.); od Memoranduma SANU do raspada SFRJ (1986.-1991.); Domovinski rat i rat u BiH (1991.-1995.); demokratski deficitarni i autoritarno-populistički režim (1990.-2000.); demokratska konsolidacija (2000.-2007.). U analizi zavjereničkog diskursa autor se kao izvorom informacija služi glavnim političkim tjednicima u različitim dijelovima istraživanog razdoblja, kao što su *Danas*, *Start*, *Globus*, *Nacional*, te drugim tiskanim medijima ili dokumentima političkih organizacija, institucija i pojedinačnih aktera. Pritom za svako istraživano razdoblje utvrđuje i pobliže analizira veći broj politički relevantnih tema zavjereničkog karaktera i njima pripadajuće specifične teorije zavjera, zatim njihove poveznice i sukladnost s dominantnim političkim zbivanjima.

U središtu Blanušina znanstvenog interesa je nastojanje da, uz analizu diskursa, preciznim mjerenjima (anketnim istraživanjem) utvrdi koliko su među građanima raširena vjerovanja u specifične teorije zavjera. Učinak pojedine teorije zavjere

nastoji ustanoviti preko njezina prihvaćanja ili neprihvaćanja među građanima. Na osnovi rezultata anketa, na konkretnim, izvrsno kontekstualiziranom primjerima, uspješno su propitane teze o strukturi zavjereničkog tipa mišljenja. U tom smislu u trećem dijelu rada prikazuju se rezultati ankete koji ukazuju na raširenost vjerovanja građana u prethodno navedene teorije zavjera od 1990. Vrijedan je doprinos politologijskim istraživanjima Blanušino podastiranje nedvojbenih dokaza o tomu kako su u istraživanom razdoblju konkretne teorije zavjera utjecale na političko ponašanje građana. Rezultati pokazuju kako 93% građana vjeruje u barem jednu teoriju zavjere, a prosječno u njih pet. U pogledu strukture zavjereničkog mišljenja potvrđeno je postojanje opće sklonosti prema vjerovanju u teorije zavjere, pri čemu se hrvatske teorije zavjera iz razdoblja 1990-2007. strukturiraju u dva tipa. "Zavjere vlasti u 90-ima" i "Zavjere unutarnjih i vanjskih neprijatelja". U daljnjim statističkim analizama autor potkrepljuje kinični karakter prvoga, odnosno cinični karakter drugog tipa teorija zavjera. Brani tezu da je prvi tip podrška demokratskom poretku kao specifična kritika vlasti, dok je drugi tip povezan s autoritarnim tendencijama koje podržavaju mentalitet "opsadnog stanja". Utvrdio je da, također, prvi tip teorija zavjera dijele uglavnom građani socijaldemokratskoga i liberalnoga političkog svjetonazora, dok su drugom tipu skloniji građani nacionalističkog, konzervativnog i, nešto manje, demokršćanskog svjetonazora. Treba istaknuti da je Blanušino istraživanje još jednom potvrdilo u politologiji već ustanovljen utjecaj obiteljske povijesti na ideologijsku orijentaciju građana, te je njezinu važnost proširilo na percepciju i prihvaćanje teorije zavjera. Dokazano je da su u teorije o zavjerama HDZ-ove vlasti u 90-ima skloniji vjerovati baštinici antifašističke tradicije, a u zavjere unutarnjih i vanjskih neprijatelja baštinici tradicije NDH. Daljnje su analize pokazale da ta dva tipa hrvatskih teorija zavjera značajno utječu na stavove građana prema političkim strankama i njihovim čelnicima. Blanušino istraživanje politologiji daje dobre alate za analizu izbornih rezultata jer je ustanovilo da je preko stupnja vjerovanja u zavjere moguće predvidjeti nešto više od četvrtine ukupne varijance biračkog opredjeljenja. Također je uspjelo pokazati kako su i u kojoj mjeri teorije zavjera utjecale na političko ponašanje hrvatskih građana.

Vješto kombinirajući teorijsku i kvantitativnu analizu, doktorski je rad Nebojše Blanuše uspješno pokazao kako teorije zavjera nisu isključivo dio političke patologije, nego vrlo raširen oblik mišljenja koji nedvojbeno utječe na političko ponašanje. Uvjerljivo je pokazano kako one mogu imati kontrolnu funkciju u liberalno-demokratskom poretku jer služe za iznošenja njegova "prljavog rublja". Najvredniji je dio rada izvrsno prevođenje političke teorije u anketno istraživanje. Na taj je način autor pokazao kako se i u hrvatskoj politologiji, na tragu istraživanja Ronalda Ingleharta, može slijediti najviša razina istraživačkih postupaka u kojima se teorijska i kvantitativna istraživanja skladno nadopunjuju.